

KEĎ SA BLÍZKY STÁVA SPOMIENKOU... ZA PROMOVANOU HISTORIČKOU NATÁLIU KRAJČOVIČOVU, CSC.

V pondelok 24. apríla 2017 nás nečakane opustila vynikajúca slovenská historička, obľúbená kolegyňa a pre mnohých aj milá priateľka promovaná historička Natália Krajčovičová, CSC.

Natália Krajčovičová, rodená Sobinová sa narodila 22. septembra 1936 v Bratislave. Detstvo prežila s rodičmi v Modre. Jej matka Mária Sobinová, rodená Okáli bola riaditeľkou dievčenskej školy v Modre a otec Nikolaj bol poľnohospodársky inžinier. Sobinovci sa po skončení druhej svetovej vojny presťahovali do Bratislavy, kde Nataša v roku 1954 maturovala. V rokoch 1954 – 1959 študovala na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave históriu, s ktorou sa spriatelila natoľko, že jej zostala verná po celý život. Po absolvovaní štúdia krátko pôsobila na mieste kustódky v Mestskom múzeu v Bratislave. Pritáhovala ju však vedecká práca a preto zmenila pôsobisko. V rokoch 1962 – 1965 absolvovala vedeckú prípravu na Filozofickom ústave Slovenskej akadémie vied. Po obhajobe kandidátskej dizertačnej práce pôsobila v rokoch 1968 až 2016 v Historickom ústave SAV. Jej vľúdny, priateľský prístup ku kolegom a kolegyňam, ochota pomôcť a konzultovať otázky historickej vedy (a nielen tie) napomáhali tvorivej, kolegiálnej atmosfére na oddelení Novších dejín HÚ SAV, ktorého bola v rokoch 1990 – 1998 vedúcou.

Počas svojej plodnej, bezmála 50-ročnej vedeckej kariéry sa zameriavala na dejiny Slovenska v rokoch 1918 – 1938 s chronologickými presahmi do povojnového obdobia v československom a stredoeurópskom kontexte. Kľúčovými témami jej vedeckej práce bolo začleňovanie Slovenska do Československa v súvislosti s politickým systémom, stranícko-politickým životom, verejnou správou, kultúrou, hospodárstvom a poľnohospodárstvom. Výsledky zaznamenané v štúdiách, v článkoch, v kolektívnych monografiách a monografiách sa stali súčasťou základu erudovaného poznania moderných dejín Slovenska.

Už v dizertačnej práci *Politika Slovenskej národnej strany v rokoch 1918 – 1925* (1967) priblížila programové profilovanie národnárov, ich úsilie o zapojenie sa do politiky a autonomistické predstavy národnej strany na riešenie postavenia Slovenska v Československu. Tvorba Natálie Krajčovičovej obsahuje desiatky štúdií, ktoré sú nesporným prínosom v objasňovaní nosných tém slovenských dejín, napr. štúdie *Slovenská národná rada roku 1918* (1969), *Kritika a prejavy odporu voči realizácii pozemkovej reformy v 1. polovici 20. rokov* (1989), *Slovenská politika a jej úsilie o decentralizáciu výkonnej moci počas I. ČSR* (1993), *Župný zväz a úsilie o jeho vytvorenie v rokoch 1920 – 1926* (1993), *Českí zamestnanci v štátnych službách na Slovensku v prvých rokoch po vzniku Československa* (1999), *Jeden či dva národy? Dilema slovenskej politiky po vzniku ČSR* (1999), *Kľúčové momenty v orientácii a pôsobení agrárneho politického hnutia na Slovensku v rokoch 1918 – 1938* (2000), *Program a ciele slovenského agrarizmu v diele Milana Hodžu* (2002), *Hranice prvej ČSR a pozemková reforma* (2004), *Agrárna demokracia v diele a politike Milana Hodžu* (2008) a mnohé ďalšie práce.

V monografii *Slovensko na ceste k demokracii* (2009) Natália Krajčovičová riešila viaceré zložité problémy, ktoré sa prejavili hneď po vzniku Československa. Popri syntetizujúcom pohľade na prvé roky existencie republiky, na ideové a programové smerovanie slovenskej politiky analyzovala väčšinu zásadných problémov súvisiacich so zmenami v administratíve, v personálnom a finančnom zabezpečení Slovenska. Pozornosť venovala aj vybraným protagonistom tohto diania: Vavrovi Šrobárovi, Milanovi Hodžovi a Jurajovi Slávikovi – slovenským reprezentantom na postoch ministrov, popredným predstaviteľom agrárneho hnutia.

Vytvorila viaceré biografické portréty osobností, ktoré zohrávali na Slovensku a v Československu od jeho vzniku až po rozpad ČSR dôležitú ideovú a politickú úlohu. Svojím poznaním osobností obohatila aj kolektívne monografie, opäť uvádzané výberovo napr. *Muži de-*

klarácie (1991), *Do pamäti národa* (2003). V biografickej monografii *Emil Stodola: džentlmen slovenskej politiky* (2007) sa doktorka Krajčovičová zaoberala životným príbehom a dielom jedného z popredných predstaviteľov slovenskej politickej scény na prelome 19. a 20. storočia. Venovala sa politikovi, ktorého úsilie bolo zamerané na realizáciu vízie budúcnosti Slovenska v duchu modernej, demokratickej, slobodnej a kultúrnej krajiny pri rešpektovaní právnych noriem, čo bolo, dovoľm si povedať blízke tiež mysleniu doktorky Krajčovičovej.

Natálii Krajčovičovej, jednej z najfundovanejších medzi slovenskými historikmi, a jej dielu patrí nesporne popredné miesto v slovenskej historiografii. Verím, že spomienky na Natašu, ako sme doktorku Krajčovičovú kamarátsky oslovovali, zostanú v pamäti všetkým, ktorých život obohatovala svojou prítomnosťou.

Češť jej pamiatke!

Eubica Kázmerová

ODIŠIEL HISTORIK NAJNOVŠÍCH SLOVENSKÝCH DEJÍN JOZEF ŽATKULIAK (* 1954 – † 2017)

PhDr. Jozef Žatkuliak, CSc. zomrel po ťažkej chorobe 7. júla 2017 vo svojom rodisku Ružomberku. Patril k profilujúcim historikom najnovších slovenských dejín po roku 1945. V tomto období sa venoval viacerým témam, osobitne však výskumu politického systému a štátoprávnym otázkam vzťahu Čechov a Slovákov.

Jozef Žatkuliak bol kmeňovým pracovníkom Historického ústavu SAV od roku 1979, keď absolvoval Filozofickú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave. Krátko po skončení štúdia získal na fakulte titul PhDr. (1982) a roku 1984 obhájil na ústave titul kandidáta vied (CSc.). Nasledujúce roky sa kvalifikačným postupom zaradil medzi jeho vedúcich vedeckých pracovníkov.

Diapazón odborného výskumu Jozefa Žatkuliaka a jeho výstupov bol široký. Publikoval množstvo vedeckých textov, intenzívne sa venoval sprístupňovaniu dokumentov z najnovšieho obdobia slovenských dejín, mal mimoriadne bohatú odborno-popularizačnú činnosť a ako historik sa angažoval vo verejných inštitúciách a organizáciách.

Svoju prvú väčšiu prácu po roku 1989 (*V mene zákonov a proti občanom? Trestno-správna právomoc národných výborov na Slovensku v rokoch 1950 – 1957*) publikoval roku 1994. Ako odborný externý poradca Parlamentného inštitútu Národnej rady SR (1997 – 2001) uverejnil z najnovších dejín verejnej správy na Slovensku ďalšie práce (napr. *Stručná história národnej rady*, 2001; *Prehľad predstaviteľov národnej rady v rokoch 1848 – 2002*, 2001; *K dekrétom E. Beneša a k nariadeniam Slovenskej národnej rady vo vzťahu k súčasnosti*, 2000). Tematike NR SR sa venoval aj v neskorších rokoch. Ako zostavovateľ kolektívnych monografií či zborníkov a ich spoluautor uverejnil mnohé texty založené na inovatívnych archívnych výskumoch (napr. *Národná rada v kontexte slovenských dejín. 150. výročie vzniku prvej Slovenskej národnej rady*. Ed. J. Žatkuliak, 1999).

V druhej polovici 90. rokov začal Jozef Žatkuliak intenzívny archívny výskum ku svojej životnej vedecko-výskumnej téme – dejinám štátoprávneho vzťahu Čechov a Slovákov. Jeho chronologický záber pokrýval obdobie od roku 1945 až po rozdelenie československého štátu 1. januára 1993. Výsledky zverejnil v početných vedeckých štúdiách a monografických kapitolách, v ktorých sledoval hlavne proces prípravy ústavných zákonov o česko-slovenskej federácii, vývojové tendencie, ktorými táto problematika prešla v rokoch tzv. normalizácie (70. a 80. roky) a tiež proces rozpájania československej federácie v rokoch 1990 – 1992. Mimoriadnym prínosom Jozefa Žatkuliaka sú v tejto súvislosti zbierky dokumentov určené nielen historikom, ale aj všetkým záujemcom o dejiny. Roku 1996 vyšiel tlačou *Vznik česko-slovenskej federácie roku 1968. Federalizácia česko-slovenského štátu 1968 – 1970*. Práca bola súčasťou projektu *Edice Pramenů k dějinám československé krize v letech 1967–1970* (ako diel 5/1). Členom jej edičnej rady bol Jozef Žatkuliak od roku 1991. V rozpracovanej a rozšírenej podobe vyšla zbierka aj roku 2011 (*Realizácia a normalizačná revízia česko-slovenskej federácie: september 1968 – december 1970. Dokumenty*). Ďalším obdobím, ktoré ako autor a editor pokrýval vydávaním dokumentov a prameňov, bolo záverečné obdobie česko-slovenskej federácie (*November 1989 a Slovensko. Chronológia a dokumenty (1985 – 1990)*, 1999; *Novembrová revolúcia a česko-slovenský rozchod. Od česko-slovenskej federácie k samostatnej demokratickej slovenskej štátnosti: výber dokumentov a prejavov november 1989 – december 1992*, 2002 a pod.). Spolu s Ivanom Lalahom vydal aj vysoko cenenú prácu *Alexander Dubček: Od totality k demokracii. Prejavy, články a rozhovory. Výber 1963 – 1992* (2002), za ktorú získal striebornú medailu Alexandra Dubčeka (Spoločnosť A. Dubčeka, 2002).

Celú publikačnú činnosť J. Žatkuliaka si možno prezrieť na <http://www.portaro.eu/husav/authorities/79770>.

Jozef Žatkuliak sa s výsledkami svojej práce neobracal len na odborníkov doma i v zahraničí, ale patril aj k známym popularizátorom historickej vedy na Slovensku. Participoval na množstve odbornovo-popularizačných prác, okrem iného aj na dvojdielnej autorskej *Kronike Slovenska* a na slovenskej verzii *Kroniky 20. storočia*. Bohatá bola najmä jeho novinová a časopisecká tvorba, kde uverejnil desiatky erudovaných článkov o udalostiach a osobnostiach moderných slovenských dejín a viaceru novinových seriálov. Často kompetentne vystupoval v televízii a v rozhlase. Najmä za svoju popularizačnú činnosť získal viaceru cien Slovenskej akadémie vied a Literárneho fondu.

Slovenská obec historikov v ňom mala aktívneho zástupcu v Odborných komisiách vlády Slovenskej republiky a vlády ČSFR pre analýzu udalostí rokov 1967 – 1970 (člen obidvoch komisií 1991 – 1994). Pozitívne bola hodnotená jeho činnosť v už zmienenom Parlamentnom inštitúte Národnej rady SR a intenzívne sa angažoval aj v práci Spoločnosti A. Dubčeka.

Podobne aktívne vystupoval Jozef Žatkuliak aj na materskom ústave, kde bol istý čas jeho vedeckým tajomníkom a vedúcim oddelenia najnovších dejín. Pracovisko bolo jeho druhým domovom a do posledných chvíľ sa intenzívne zaujímal o jeho život a premýšľal o témach, ktoré by bolo potrebné skúmať.

Češť jeho pamiatke!

Edita Ivaničková